

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ ЯК ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНА ГАЛУЗЬ ЗНАТЬ

Розгляд спорту і фізичної культури через антропологічно-орієнтовану праксеологію дозволяє здійснити аналітичну підготовчу роботу до формування нової трансдисциплінарної галузі знань – «філософії спорту», яка б поєднала розгалужений масив гуманітарних фізкультурно-спортивних наук в цілісну світоглядно-методологічну концепцію формування сучасної філософської парадигми фізичного виховання і спорту.

У сучасний період розвитку інтегративного знання методологією даного дослідження є «постекзистенціалістське мислення», яке тільки-но починає активно артикулюватися в українському духовному просторі (К. Ю. Райда, Г. Д. Ємельяненко, С. Л. Шевченко). Даний концепт створює відповідну філософсько-світоглядну платформу для синтезування досягнень фізкультурно-спортивної науки з екзистенційною антропологією.

Ключові слова: філософія спорту, фізична культура, постекзистенціалізм, синтезування.

Спортивна культура є невід'ємною складовою сучасного суспільного і культурного життя. Її вплив на самовизначення і саморозуміння людини значно посилюється через розвиток інформаційних технологій і притаманних їм антропотехнік. Усе це актуалізує розгляд «філософії спорту» у філософсько-антропологічній площині через тілесні практики [3]. Така оптика дозволяє розсунути горизонти осягнення світу спорту і здійснити концептуалізацію його культурних репрезентацій на макрорівні теоретичної рефлексії. *Метою статті* є окреслення перспективи, що відкривається внаслідок філософсько-антропологічного підходу щодо проблематики спортивної галузі. Такий підхід дозволяє виявити її людино-творчий потенціал, який відповідає запитам активного і мобільного суспільства – активізувати його людино-творчий потенціал.

Розв'язання окресленого кола проблем належить до числа актуальних завдань сучасної філософської антропології, що виступає методологічною основою міждисциплінарних досліджень соціокультурних синтезів, до яких належить «філософія спорту». Культурно-антропологічний статус спортивної галузі та шляхів її гуманізації сприятимуть ствердженню європейських еталонів спортивної культури та культури свободи в Україні [15].

Розгляд спорту і фізичної культури через антропологічно-орієнтовану праксеологію дозволяє здійснити аналітичну підготовчу роботу до формування нової міждисциплінарної або навіть трансдисциплінарної галузі знань – «філософії спорту», яка б поєднала розгалужений масив гуманітарних фізкультурно-спортивних наук в цілісну світоглядно-методологічну концепцію формування сучасної філософської парадигми фізичного виховання і спорту.

Тривалий час «філософія спорту» як специфічне культурне формоутворення залишалась за межами філософської рефлексії і розглядалась здебільшого у соціологічній або педагогічній площині. Необхідність доповнення цих теоретичних розробок філософським аналізом не в останню чергу обумовлено зростанням ролі плюралізованих і, водночас, гомогенних культур у структуруванні комунікативного простору на перехресті життєвого світу і світу спорту. Усе це також можна вважати викликом для філософської антропології, яка прискореними темпами розширює своє проблемне поле, досліджуючи людину у цілісності того, що є разом з «культурою в культурі» [2].

Практична актуальність вибраної проблеми визначається тим, що:

1) кризовий стан здоров'я населення, який сучасна медикаментозна терапія самотужки подолати не в змозі, а тому на порядок денний ставиться питання про пошук соціокультурних спонук до культивування людської тілесності, формування інтересу до активних занять фізичною культурою і спортом [4];

2) інституалізація сучасного спорту і трансформація його із аматорського в професійний, формування на його основі потужної бізнес-структури інсценує всі вади та переваги

нинішнього культурно-цивілізаційного процесу, активно впливає на всі сторони життя суспільства, що стало приводом його неоднозначних оцінок [10];

3) в суспільно-громадській думці зберігається консервативне ставлення до спорту як довольної та дозвільно-розважальної форми буттєвості, а в соціальній політиці за яскравими декларативними гаслами відсутня належна турбота про забезпечення фінансово-матеріальних умов розвитку масової фізкультури і спорту.

Теоретична актуальність визначається тим, що: по-перше, філософсько-світоглядний абрис спорту необхідний для визначення стабілізаційних тенденцій у мозаїчній загальній культурі, яка втратила нормативні параметри і розпадається на прикладні різновиди соціокультурних практик. «Повороти» в історії філософської культури сприяли невизначеності і поліфонії онтологічних засад у фізичній культурі, яка втратила попередні фундаменталістські орієнтири [7].

По-друге, в генезі культурологічних альтернатив спорт виступає в іпостасях: наука, релігія, культура, мораль, політика, мистецтво [9]. Під таким кутом зору розвиваються нові суміжні напрями знання – екстримологія (В. В. Кузнецова), акмеологія (Г. І. Хазяїнов), «ризикософія» (Д. Вісконт), а також альтернативні спорту вищих досягнень змагально-ігрові види фізкультурно-спортивної практики: інтелектуальні ігри, етносport, кіберспорт. Виникає питання про спільне у спортивному тілесному досвіді, який відкриває шлях до метанаративів спорту у вигляді перипетій «людського тіла» як природної настанови культури, що виступає містком у поєднанні гуманістичної і природно-органічної її частин (Б. Вальденфельс);

По-третє, спорт спонукав природничі науки до міжгалузевих досліджень біологічної природи людини, спричинив виникнення *спортивного наукового гуманітарного наукознавства*. Настав час переходу науки фізичного виховання і спорту на другий етап свого розвитку, що зумовлює необхідність вироблення нової наукової і світоглядної парадигми. «Філософія спорту» може відігравати *інтегративну роль* у формуванні загальної теоретичної системи, де культурна антропологія поєднувала б поліваріантні особливості фізкультурно-спортивного загалу [5].

Звичайно, окрема стаття не може дати вичерпної відповіді на практичні теоретичні виклики часу. Уявляється, що спільна робота фахівців в галузі фізичного виховання і спорту та філософів допоможе вирішити основні стратегічні завдання, які автор вбачає в тому, щоб 1) переорієнтувати громадську думку на культурологічні цінності фізичної культури і спорту, в епоху домінування інформаційних технологій сприяти подоланню негативіського ставлення різних категорій населення до занять фізичними вправами, тілесними навантаженнями, фізкультурно-спортивною руховою активністю; 2) збагатити філософський інструментарій теоретичними і емпіричними досягненнями фізкультурно-спортивної науки в дослідженні психосоматичної адаптації сучасної людини до нових умов життя в колі питань «тілесного досвіду»; 3) розширити понятійно-термінологічний арсенал в наукових фізкультурно-спортивних дослідженнях відповідно до сучасного рівня мовної практики, що дозволить інкорпорувати їх в загальне наукознавство, розвинути теоретично-інтегративну базу фізкультурно-спортивної галузі знань, її предмет і методологію; 4) відновити дещо деформований під тиском прагматичних соціально-політичних цілей яскравий ореол творчої сутності спортсмена як діяча культури, для якого спортивна діяльність є полем для розгортання його потенційних креативних здібностей. Показати, що спортсмен своїми виступами на змаганнях створює *тілесний образ світу* і цим звеличує невгамовну людську сутність [12].

Складність поставлених завдань полягає, з одного боку, у науково-природничій і соціально-гуманітарній багатовимірності сучасного спорту, а з іншого – у достатньо мозаїчній культурологічній картині світу та розмаїтій палітрі науково-методологічних засобів і прийомів її дослідження.

Сучасна фізкультурно-спортивна культура виходить на авансцену культурно-історичних практик, є стабілізуєчим фактором в динамізмі крос-культури, а тому морально-світоглядна проблематика фізкультурно-спортивної діяльності стає основним сенсоутворюючим фактором її цілісності та цілісності людини в ній [6].

У постмодерній культурі філософсько-антропологічна сутність спорту полягає в інсценуванні суперечливої соціальної дійсності. Спорт як дивовижна видовищна гра створює такий образ світу, в якому декомпенсуються незадоволені в повсякденній буденності внутрішньо-духовні уподобання глядачів (прагнення до свободи і втеча від неї) і служить декорацією «трагедії і комедії» людського буття (бунтівна людина).

У сучасний період розвитку інтегративного знання методологією даного дослідження є спроба синтезування філософського напрямку – *екзистенціалізму*, в якості світоглядної парадигми і *діалектичної логіки*, на засадах якої у вітчизняному варіанті понині базується теорія фізичної культури і спорту в тому числі. Спроби об'єднати екзистенціалізм і діалектику вже були як з боку екзистенціалістів (Ж.-П. Сартр), так і з боку марксистів (П.І. Копнін, В. І. Шинкарук, І.В. Бичко, Ю.В. Осічнюк, О.І. Яценко). Продовженням таких традицій є «постекзистенціалістське мислення», термін, який тільки-но починає активно артикулюватися в українському духовному просторі (К. Ю. Райда, Г. Д. Ємельяненко, С.Л. Шевченко). Даний концепт створює відповідну філософсько-світоглядну платформу для синтезування досягнень фізкультурно-спортивної науки з екзистенційною антропологією. Термін «постекзистенціалістське мислення», на мою думку, відповідає «філософії спорту» як філософському *напрямку*.

Введення в науковий обіг нових смислоутворень пояснюється тим, що зміст категорій і понять науки не можуть бути канонізовані, хоча в них закарбовується спадкоємний зв'язок між колишніми і новими смислами. Сучасна наука, іменована як «постнекласична», припускає синтезування різноманітних способів осмислення дійсності, що неминує призводить до порушення стереотипів мислення. Їх зміна, чергування, принцип яких полягає в збігу вихідного початку і завершального його кінцевого висновку, вчені відносять до стилю парадигмального мислення. На противагу хаотичного, безсистемного, «кліпового» потоку думок, в якому відсутня оглядова аналітика і міститься поверхова, розрізнена, вибіркова інформація про деякі сторони дійсності, парадигмальне мислення носить всебічний образний характер.

Тому, обґрунтовуючи зв'язок методологічних і світоглядних підстав спорту, необхідно ефективно використовувати методи постекзистенціалістського мислення, які синтезують художньо-творчу, науково-лінгвістичну і філософську культуру в інтеоризації людиною світу. Традиційна тема співвідношення спорту і мистецтва в даному світоглядному дискурсі передбачає інший зріз, а саме – визначення взаємозв'язку культурної антропології і способів філософствування, що фіксуються в культурі мислення. Йдеться про «повороти» в культурі до людського тіла як природного феномену, що поєднує культуру і природу. Проведене автором дослідження дозволяє стверджувати:

1. Філософсько-антропологічна концептуалізація спорту як соціокультурного феномену розкриває теоретичні можливості авторської методологічної програми, яка на комплементарних засадах синтезує класичну екзистенціалістську парадигму із сучасними експлікаціями філософської культури у постекзистенціалістському мисленні, зокрема з філософсько-педагогічними, праксеологічними, аксіологічними, феноменологічними, мистецькими, теософськими та історико-генетичними дискурсами. Філософсько-антропологічний аналіз дозволяє актуалізувати спортивну культуру як процес, результат і специфічну комунікативну систему «світу спорту» у його поліаспектному, науково-методологічному і філософсько-світоглядному вимірах [14].

2. Розширюється поняття «наукова парадигма» до рівня «світоглядна парадигма» і на її основі пропонується новий інструментарій філософсько-спортивних наративів і метанаративів, зокрема йдеться про конструювання змісту і смислової доцільності артикуляції «фізкультурно-спортивного світогляду».

3. В генезі історичних культурних альтернатив, коли спорт проходить різні етапи гуманізації: від ідентифікації його з агресивними та потворними потягами людської натури до рівня жертвовної героїзації атлетів. Міфологічний ореол олімпізму сприяв відродженню і розвитку спортивного руху в планетарних масштабах.

4. Історіософія спорту як «ретроспективне пригадування», як проекція культурних смислів у сучасність слугує легітимізації традиційних видів спорту вищих досягнень у площину

інтеркультурних комунікацій у вигляді імпульсів для культурної та соціальної творчості. З одного боку, спорт інсценує динаміку і суперечності соціальних перетворень, а з іншого – за допомогою залучення метаморфоз «знайоме-незнайоме» він генерує ретроінновації [8].

5. Фізкультурно-спортивна світоглядна парадигма забезпечує доцільність трансверсальності онтоантропології та антропологічно-орієнтованої праксеології, яка обумовлена історично-часовими смисловими зв'язками розвитку фізичної культури у формуванні на її основі *традиції* тілесного входження людини у навколишній простір.

6. Антропология спорту акцентує увагу на суперечливих потягах людини, а синтезування «спортології» і екзистенціалізму дозволяє розглядати фізкультурно-спортивний світогляд як хранителя культурних кодів смислу людського існування у протистоянні розуму, волі і почуттів. На такій теоретичній підставі філософія спорту через його аксіологію входить до загальної світоглядної парадигми, що панує в суспільстві, хоча філософія розглядає тілесність світу і тіла індивідуальної людини з точки зору *духовного* континуума, а фізкультурно-спортивний світогляд визначає духовний розвиток людства і душевний стан особи спортсмена через призму її *фізично-тілесного* розвитку [16].

7. «Спортологічний розворот» у розумінні рухової активності показує, що ця проблема має безліч граней, пов'язана з виявленням природних задатків людини, можливостей їх культурної модифікації, граничних характеристик організму, психіки й інтелекту, людських здібностей і тих умов, за яких вони розкриваються найбільш оптимально. Специфікою спортивної кінестези є екзистенціали волі, які виражаються в душевних поривах і їх вгамуванні, екстазі і його сублімації, чуттєвому розумі і розумних почуттях. Воля є мірою безрозсудності та авантюризму в духовно-тілесній аурі спортсмена.

8. У спорті відлунує весь апофеоз життєвої практики і «декоративно» відтворює граничне напруження тілесності. Смысл спортивної гри полягає в *довільній і непередбачуваній* інтерпретації фізично-тілесного образу, незалежно від професіонального чи аматорського його спрямування. *Гра є однією із сутнісних рис людини як творчої істоти*, яка перетворює навколишній світ і себе в ньому. Можна сказати, що людина за своєю природою є «актором». Вона щоденно розігрує в театрі цивілізаційних перипетій гостросюжетну драму власного життя. В спортивній грі подвоюється тілесний світ людини як природної, так і духовної істоти, що має «вписуватись» в органічну гармонію світу, який грає всіма барвами природних стихій. Тілесність спортсмена і є однією з таких стихій, сила і краса якої стверджує силу і красу людського духу.

9. Антропология спорту найкраще відповідає вимогам фізкультурно-спортивної науки про поєднання індивідуального та цілісного підходів у теоретичних, спеціально-прикладних дослідженнях і практиках. Конкретизуючи в екзистенціалістському контексті поширені в літературі терміни «соціальне тіло», «культурне тіло» через концептуально-методологічний дискурс «філософії спорту» отримуємо поняття «спортивне тіло». Практична потреба у введенні в науковий обіг поняття «спортивне тіло» зумовлена, з одного боку, акцентуванням індивідуального підходу у фізкультурно-оздоровчому і спортивно-тренувальному процесі, а з іншого – цілісним розумінням організму людини [11].

10. На підставі естетизації як основної риси постмодерністського мислення фізична культура і спорт розглядаються в контексті вербальної символізації «тілесного образу світу». На відміну від науково-диференційованого світосприйняття, яке в мисленні розділяє його на «світ реальний», «світ віртуальний» і «світ індивідуально-особистісний», в культурно-світоглядному вимірі спорт маніфестує системну зовнішню і внутрішню цілісність людини і світу.

11. Завдяки використанню поняття «людиномірність» простежується тенденція до гуманізації природничих наук у цілому і фізкультурно-спортивної науки, зокрема. Як інструментарій практичної філософії в науково-природничих фізкультурно-спортивних дослідженнях це поняття есплікується в «людино(роз)мірність». У процесі тілесного навчання воно виглядає як виховання «людино(по)мірності», а в спортивно-тренувальному процесі культивується як «людино(без)мірність».

12. Спортивна культура у такому ракурсі конструюється як соціально значуща і можливо єдина форма відтворення натурально-природного субстрату людської діяльності

в його тілесно-фізичній організації не тільки як певного індивідуума, а як «образу світу» [1]. Поняття «образу» належить до інструментарію мистецтва, а «світ» – до філософського категоріального апарату. В обґрунтуванні змісту фізкультурно-спортивного світогляду ірраціоналістичні методи мистецтва знаходять своє застосування в науковій методології та філософсько-світоглядній культурі.

На підставі сказаного пропонується дефініція предмета «філософії спорту» як трансдисциплінарної галузі знань, що зберігає традицію тілесного досвіду «входження людини в навколишній світ», розкриває зміст ідеалів спорту і фізичної культури, а також досліджує специфіку їх втілення в сучасний цивілізаційний простір, створюючи цілісний образ людини в цілісному «тілесному образі світу».

Як висновок можна стверджувати, що філософія спорту – це філософія життєтворчості людини в її невгамовному прагненні вийти за межі буденності і проникнути в таємниці незвіданого. Спорт – це жага людини досягти трансцендентального рівня свободи, що у філософському осмисленні виступає як проблема буття людини, яка дозволяє створювати різноманітні антропологічні проекти.

Література:

1. Бацунов С. М. Спорт і агресія: філософський аспект / С. М. Бацунов // Практична філософія. – 2008. – № 1. – С. 61-66.
2. Газнюк Лідія. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття, - К. – 2008. – С. 335.
3. Гомілко Ольга. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. – К. – 2001. – С.180.
4. Ибрагимов М. М. Категория здоровья в философско-спортивном дискурсе / М. М. Ибрагимов, Е. В. Андреева // Спортивная медицина. – 2011. – № 1-2. – С. 148-158.
5. Ибрагимов М. М. Сова Минервы и Аполлон, или Два способа философского осмысления спорта / М. М. Ибрагимов // Теория и практика физ. культуры. – М., 2011. – № 4. – С. 94-100.
6. Ибрагимов М. М. «Философия спорта»: предмет, структура и проблемы методологии / М. М. Ибрагимов // Актуальные проблемы физ. культуры и спорта : науч.-теорет. журнал. – К.: ДНДІФКС, 2010. – Вип. 19, № 3. – С. 91–101.
7. Инышев И. «Иконический поворот» в теориях культуры и общества / Илья Инышев // Логос. – 2012. – № 1 [85]. – С. 184-211.
8. Ирибаджаков Н. Клио перед судом буржуазной философии: пер. с болг. / Н. Ирибаджаков. – М.: Прогресс, 1972. – 360 с.
9. Ибрагимов М. М. Філософія спорту в генезі історико-культурологічних студій та вітчизняних перспектив / М. М. Ібрагімов // Філософська думка. – 2014. – №1. – С. 97-110.
10. Ибрагимов М. М. «Філософія олімпізму»: комерціалізація ідеалів чи девальвація цінностей / М. М. Ібрагімов // Практична філософія. – 2014. – № 2. – С. 168–173.
11. Ибрагимов М. М. «Філософія спорту» в теоретичній ретроспективі і практичній перспективі / М. М. Ібрагімов // Вісник Львів. ун-ту. Сер.: філософські науки. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. 16. – С. 151–160.
12. Ибрагимов М. М. «Філософія спорту» як новий антропологічний проект у постекзистенціалістському мисленні: автореферат ... докт. філософ. наук / М. М. Ібрагімов. – Харків, 2015. – 36 с.
13. Косяк В. А. Эпистемология человеческой телесности / В. А. Косяк. – Сумы: Университетская книга, 2002. – 362 с.
14. Мазов Н. Ю. Спорт как социокультурное явление: дис. ... докт. філософ. наук / Н. Ю. Мазов. – Уфа, 2009. – 301 с.
15. Майнберг Э. Основные проблемы педагогики спорта: пер. с нем. / Э. Майнберг. – М.: АО «Аспект-пресс», 1995. – 317 с.
16. Столяров В. И. Философия спорта и телесности человека: монография: в 2-х кн. / В. И. Столяров. – М.: Университетская книга, 2011. – Кн. 1. Введение в мир философии спорта и телесности человека. – 776 с.

Ибрагимов М.М. Философия спорта как трансдисциплинарная область знания.

Рассмотрение спорта и физической культуры через антропологически-ориентированную праксеологию позволяет осуществить аналитическую подготовительную работу к формированию новой трансдисциплинарной области знания - «философии спорта», которая соединила бы разветвленный

массив гуманитарных физкультурно-спортивных наук в целостную мировоззренчески-методологическую концепцию формирования современной философской парадигмы физического воспитания и спорта.

В современный период развития интегративного знания методологию данного исследования составляет «постэкзистенциалистское мышление», которое только начинает активно артикулироваться в украинском духовном пространстве (К. Ю. Райда, Г. Д. Емельяненко, С. Л. Шевченко). Данный концепт создает соответствующую философско-мировоззренческую платформу для синтезирования достижений физкультурно-спортивной науки с экзистенциальной антропологией.

Ключевые слова: философия спорта, физическая культура, постэкзистенциализм, синтезирование.

Ibragimov M.M. The philosophy of sport as a transdisciplinary field of knowledge.

Consideration of sport and physical culture through anthropologically oriented praxiology allows analytical preparatory work for the formation of a new transdisciplinary field of knowledge - “the philosophy of sport” that would connect branched array of human fitness and sports sciences in ideologically coherent and methodological concept of the formation of modern philosophical paradigm of physical education and sports.

In the modern period of development of integrative knowledge of the methodology of this study is “postekzistentsialistskoe thinking”, which is just beginning to actively articulated in the Ukrainian spiritual space (KY Ryde, GD Emelianenko, SL Shevchenko). This concept creates a corresponding philosophical and ideological platform for synthesizing the achievements of sports and sports science with existential anthropology.

Keywords: philosophy of sport, physical education, postekzistentsializm, synthesizing.